

Тема 11. ВІТЧИЗНЯНА ЕКОНОМІКА У СВІТОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ

11.1. Світове господарство, його суть і структура

Світове господарство – це сукупність національних економік, об'єднаних спільними економічними інтересами та різними господарськими зв'язками.

Економічною основою становлення цілісності світового господарства є міжнародний поділ праці. Міжнародний поділ праці – це розмежування певних видів діяльності між окремими країнами, що передбачає взаємовигідний обмін факторами і результатами виробництва.

Міжнародний поділ праці передбачає спеціалізацію окремих країн на виробництві певної продукції. Міжнародна спеціалізація – це форма міжнародного поділу праці, яка передбачає зосередження виробництва певних видів продукції в окремих країнах, виходячи із структури їх економіки та науково-технічного потенціалу.

Поглиблення міжнародного поділу праці, розвиток і вдосконалення його форм сприяють інтернаціоналізації господарського життя. Інтернаціоналізація господарських відносин – це процес зближення і посилення взаємозалежності національних економік на основі тісного переплетення їхніх капіталів, факторів виробництва та економічних інтересів. Вищою формою інтернаціоналізації господарського життя є глобалізація, яку характеризує всебічне поглиблення взаємозалежності окремих країн та регіонів світу.

Національні економіки взаємодіють через систему зовнішньоекономічних зв'язків, які сьогодні найдинамічніші в системі міжнародних відносин. Зовнішньоекономічні зв'язки – це взаємні стосунки між державами, фірмами та домогосподарствами в сфері економічної співпраці.

Міжнародна торгівля – історично перша та одна з найрозвиненіших форм зовнішньоекономічних зв'язків, яка передбачає переміщення товарів і послуг між країнами.

Сьогодні усі країни світу тією чи іншою мірою регулюють свої міжнародні економічні відносини, формуючи певну зовнішньоторговельну політику. Зовнішньоторговельна політика – це сукупність форм, методів та

інструментів, які використовують уряди для регулювання торговельних зв'язків між країнами відповідно до загальнодержавних і національних інтересів.

Виділяють два основні види зовнішньоторговельної політики – фритредерство і протекціонізм. Фритредерство – це політика вільної торгівлі, за якої державні органи виконують лише реєстраційні функції, не обмежуючи зовнішньоторговельного обороту. Натомість політика протекціонізму проводиться для того, щоб захистити національних товаровиробників від іноземної конкуренції на внутрішньому ринку.

В умовах інтернаціоналізації господарського життя зростає вага і масштаби міжнародного руху капіталу – другої важливої форми зовнішньоекономічних відносин. Міжнародний рух капіталу – це переміщення капіталу з однієї країни в іншу з метою пошуку умов найпродуктивнішого його використання.

Міжнародний рух капіталу здійснюється у формі підприємницького та позикового капіталу. Переміщення позикового капіталу, яке здійснюють переважно банки, уряди країн або міжнародні організації, передбачає надання середньо- та довгострокових кредитів, щоб отримати прибуток у вигляді процента за кредит.

Переміщення підприємницького капіталу передбачає тривалі та здебільшого приватні інвестиції за кордоном у промислові, торгові та інші підприємства, щоб отримувати прибуток. Рух підприємницького капіталу здійснюється у формі прямих і портфельних інвестицій.

Прямі іноземні інвестиції – це капіталовкладення в будь-які організаційні форми бізнесу за кордоном, що забезпечують інвесторові право контролю над ними. Частка власності іноземного інвестора має становити щонайменше 10 відсотків.

Портфельні інвестиції – це капіталовкладення в акції, облігації та інші цінні папери за кордоном, що не забезпечують інвесторам перспективного контролю над їхніми інвестиціями. На відміну від прямих іноземних інвестицій, портфельні інвестиції є короткотерміновими, надзвичайно нестійкими і, зазвичай, зворотними.

Останніми десятиліттями значно активізувалась ще одна форма зовнішньоекономічних відносин – міжнародна міграція робочої сили, тобто переміщення працездатного населення з однієї країни в іншу в пошуках роботи або кращих умов проживання. Визначальними причинами міграції робочої сили є економічні, зокрема: 1) відмінності в рівнях заробітної плати та соціальних умовах життя населення; 2) структурні диспропорції в економіці країни, пов'язані з невідповідністю попиту та пропозиції робочої сили; 3) ділові економічні цикли, які супроводжуються зростанням безробіття у стадії спаду.

Розвиток міжнародних економічних відносин неможливий нині без обміну результатами інтелектуальної власності, інформацією, науково-технічними досягненнями тощо. Міжнародна науково-технічна співпраця (МНТС) – це співпраця між фірмами певних країн чи окремими країнами, що передбачає об'єднання їхніх наукових, фінансових і матеріальних ресурсів задля розроблення та реалізації спільних програм науково-дослідних і проектно-конструкторських робіт.

11.2. Міжнародні валютно-фінансові відносини

Функціонування світового господарства неможливе без налагодження валютних відносин між країнами. Міжнародні валютно-фінансові відносини – це економічні відносини між громадянами, фірмами та урядами різних держав, пов'язані з використанням національних валют при здійсненні кредитно-розрахункових та інших операцій.

Формою організації міжнародних валютно-фінансових відносин, закріпленою міждержавними угодами та міжнародними стандартами, є міжнародна валютна система. Основою цієї системи є грошові одиниці країн, тобто національні валюти. Міжнародна валютна система включає також резервні валюти, міжнародні ліквідні активи, валютні курси, валютні ринки та міжнародні валютно-фінансові організації.

До резервних валют належать вільно конвертовані валюти передовсім країн із розвинутою ринковою економікою. У міжнародних розрахунках поширені міжнародні ліквідні активи. До них належать – СДР, або СПЗ

(спеціальні права запозичення), випущені вперше Міжнародним валютним фондом (МВФ) у 1969 р. Їх називають ще “паперовим золотом”. СДР використовують для безготівкових міжнародних розрахунків через занесення на спеціальні рахунки країн-членів МВФ.

Операції з купівлі-продажу національних валют здійснюються на валютних ринках, які у своїй сукупності утворюють міжнародний валютний ринок. Для встановлення міжнародного валютного порядку та міжнародних правил поведінки в цій галузі створені й успішно функціонують міжнародні валютно-фінансові організації. Основним завданням цих організацій є запобігання валютним кризам у світовій економіці.

Нині визначальним для будь-якої держави є її членство в таких організаціях, як Міжнародний валютний фонд та Міжнародний банк реконструкції та розвитку.

Міжнародний валютний фонд (МВФ) – спеціалізована установа ООН, створена на Міжнародній валютно-фінансовій конференції в Бретон-Вудсі 1944 р. з метою урегулювання міжнародних валютно-фінансових відносин, а також надання країнам-членам МВФ валютних коштів для фінансування дефіцитів платіжних балансів.

Міжнародний банк реконструкції і розвитку (МБРР), який часто називають Світовим банком, був заснований у липні 1944 р. під час валютно-фінансової конференції ООН у Бретон-Вудсі. Завдання Світового банку – сприяти економічному розвитку та подоланню бідності у країнах, що розвиваються. Світовий банк має три основні дочірні організації – Міжнародну асоціацію розвитку, Міжнародну фінансову корпорацію і Багатостороннє агентство з гарантії інвестицій.

Міжнародна асоціація розвитку (МАР), що заснована 1960 р., надає безпроцентні позики найбільш бідним країнам світу. Основою надання позик є внески розвинених країн, а також кошти, отримані в результаті сплати наданих МАР кредитів.

Міжнародна фінансова корпорація (МФК) заснована 1956 р. Основна мета її діяльності – сприяння економічному зростанню країн, що розвиваються

через надання кредитів для фінансування приватного сектору. Характерною особливістю МФК є надання позик без урядових гарантій.

Багатостороннє агентство з гарантії інвестицій (БАГІ) створене 1988 р. Діяльність цієї міжнародної організації спрямована на підтримання приватних інвестицій у країнах, що розвиваються.

В Європі у межах Європейського Союзу функціонують Європейський інвестиційний банк, Європейський банк реконструкції та розвитку і Європейський фонд валютного співробітництва.

11.3. Міжнародна економічна інтеграція

Сучасний розвиток світового господарства характеризується процесами інтеграції. Міжнародна економічна інтеграція – це процес господарського і політичного зближення країн, об'єднання їхніх зусиль для розв'язання економічних, соціальних, політичних та інших проблем.

Міжнародна економічна інтеграція виявляється на мікро- та макрорівні. Зокрема мікроінтеграція передбачає взаємодію окремих фірм певних країн на основі поглиблення міжнародного поділу праці та посилення коопераційних зв'язків між ними.

На макрорівні міжнародна економічна інтеграція виявляється у формуванні об'єднань держав та в узгодженні їхніх національних політик. Це явище в економічній літературі називають регіональною економічною інтеграцією. Регіональна економічна інтеграція передбачає укладання інтеграційних угод між державами певного регіону з метою створення спільного економічного простору.

У своєму розвитку регіональна економічна інтеграція проходить кілька етапів. Найпоширенішою формою є зона вільної торгівлі, що передбачає усунення обмежень на взаємну торгівлю країн-учасниць інтеграційного процесу з одночасним збереженням власної зовнішньоторговельної політики щодо інших країн.

Вищими формами регіональної економічної інтеграції є митний союз та спільний ринок. Створивши митний союз, країни-члени інтеграційного

угруповання не лише скасовують обмеження на власну торгівлю, але й проводять спільну зовнішньоторговельну політику щодо решти країн світу. Якщо вільного переміщення в межах певного економічного простору зазнають не лише товари, але й фактори виробництва – праця, капітал, підприємництво, то інтеграційне об'єднання функціонує у формі спільного ринку.

I, нарешті, найвищою формою економічної інтеграції є економічний союз, що передбачає створення наднаціональних органів управління, відповідальних за координацію та гармонізацію економічної і зовнішньоекономічної політики держав-членів союзу.

Для створення інтеграційного угруповання між країнами окремого регіону потрібні певні передумови: 1) політико-правові (політична стабільність, сумісність політичних настроїв і чинного законодавства країн, що інтегруються); 2) економічні (рівень економічного розвитку, ресурсний, технологічний та експортний потенціали, ступінь зрілості ринкових відносин тощо); 3) соціально-культурні (соціальні настрої населення, спільність культурних звичаїв і традицій); 4) інфраструктурні (наявність транспортних комунікацій, розвиток сучасних інформаційно-комунікаційних систем).

Прикладом найвищої форми інтеграційних процесів у світі та найбільшим інтеграційним угрупованням в Європі є Європейський Союз (ЄС). Це інтеграційне угруповання пройшло тривалий і складний шлях розвитку від митного до економічного, а відтак і валютного союзу.

Найбільшим інтеграційним угрупованням у Західній півкулі та одним з найпотужніших у світі є НАФТА – Північноамериканська угода про вільну торгівлю між США, Канадою та Мексикою, ратифікована у січні 1994 р. На відміну від Європейського Союзу, НАФТА функціонує у формі зони вільної торгівлі, не маючи досконалої структури наднаціональних органів регулювання. До 2009 р. у межах цього інтеграційного угруповання заплановано створити найбільший ринок у світі. Однак напрями діяльності НАФТА не обмежуються лише угодами з лібералізації зовнішньоторговельних відносин, а охоплюють інвестиційну, виробничу, невиробничу та фінансову галузі.

Серед регіональних економічних об'єднань, що відіграють значну роль у світовій економіці, зокрема впливають на формування кон'юнктури ринків промислової сировини й палива, варто відзначити Організацію країн-експортерів нафти (ОПЕК). ОПЕК створена 1960 року, щоб координувати цінову політику виробників нафти. ОПЕК об'єднує нині 13 держав, на які припадає близько трьох чвертей розвіданих світових запасів нафти та понад третина її світового виробництва.

Інтеграційні процеси в Африці відбуваються здебільшого на низькому рівні й відзначаються малою ефективністю через невідповідність більшості країн загальним інтеграційним критеріям. Найбільшими міжнародними об'єднаннями на цьому континенті є Західноафриканський комітет розвитку та Західноафриканський економічний і валютний союз.

Нині динамізм та інтенсивність людської діяльності створюють нові, небачені колись глобальні проблеми. Глобальні проблеми – це сукупність життєво важливих проблем людства, від розв'язання яких залежать подальші соціально-економічні перспективи цивілізації, а також саме існування людства.

Однією з головних глобальних проблем сучасності є проблема “війни і миру”, зокрема небезпека ядерної війни. У разі її нерозв'язання, усі інші проблеми втрачають свою актуальність. Нині у світі накопичено велику кількість ядерної зброї, якою можна багаторазово знищити життя на Землі.

З середини 1970-х років різко загострилася екологічна криза. У результаті прискорення науково-технічного прогресу вплив людини на довкілля стає дедалі вагомішим, негативні наслідки такого впливу виявляються не лише усередині окремої країни, але й далеко за її межами. Господарська діяльність людини спричиняє нині глобальну зміну клімату, впливає на хімічний склад водного і повітряного басейнів Землі, на тваринний і рослинний світ планети.

За останні десятиліття ХХ ст. завдяки спільним зусиллям держав, науково-технічному прогресові, розвитку біотехнологій, низці економічних і законодавчих реформ людство зуміло дещо поліпшити ситуацію щодо захисту довкілля. Проте прогрес у цій галузі вкрай повільний.

З екологічною проблемою тісно пов'язана і паливно-енергетична та сировинна кризи. Глобальні аспекти цієї проблеми пов'язані не лише із зростанням світових обсягів виробництва, але й з виникненням суперечностей у світі з приводу основних способів ведення господарства, методів організації виробництва, використання природних ресурсів тощо.

Однією з найгостріших проблем сучасності є проблема економічної відсталості окремих країн, зокрема країн, що розвиваються. Економіка цих країн значно відстає від розвинених країн за обсягами виробництва та за іншими важливими макроекономічними показниками.

Рекомендована література:

1. Аналітична економія: макроекономіка і мікроекономіка. – Кн. 1 / За ред. С. Панчишина і П. Островерха. – К.: Знання, 2006. – С. 261 – 298.

2. Вступ до економічної теорії. Підручник / За ред. З. Ватаманюка. – Львів: Новий Світ – 2000, 2006. – С. 379 – 437.

3. Економічна теорія: політекономія. Підручник / За ред. В. Д. Базилевича. К.: Знання – Прес, 2004. – С. 497 – 551.